

Michel de Montaigne (1533 - 1592)

O ZKUŠENOSTI

přel. Václav Černý

Příroda mateřsky pečovala, aby činy, které nám k naší záchově předepsala, byly pro nás spojeny také s rozkoší, a vyzývá nás k nim tedy nejenom rozumem, ale i zálibou: je nespravedlivé její předpisy porušovat.

Když vidím, jak se Caesar i Alexandr v nejprudším letu svých velkých podniků zcela klidně těší z přirozených a tudíž i nutných a spravedlivých radostí, nejenom že neříkám, že své duši popřávají oddechu, nýbrž naopak tvrdím, že ji otužují, neboť silou mocné vůle podřizují své násilné podnikání a pracné přemýšlení zvyklostem pravidelného života. Nazval bych je dokonce moudrými, kdyby byli došli k názoru, že právě v tom záleží činnost normální, a že na jejich veliká díla dlužno hledět jako na výjimku. Jsme notní pošetilci: "Prožil svůj život v zahálce," říkáme. Anebo: "Dnes jsem neudělal nic." - Cože? Copak jste nežil? To je přece netoliko prazákladní, ale i nejznamenitější ze všech vašich zaměstnání. – „Kdyby mi byli dali možnost konat významné věci, byl bych ukázal, co dokážu.“ - Dokázal jste vůbec i jen rozmyslit si a spořádat svůj vlastní život? Pakliže ano, splnil jste ze všech svých úkolů ten hlavní. K tomu, aby se projevila a uplatnila, příroda nepotřebuje velikých osudů, ukazuje se stejně na všech stupních a zrovna tak za oponou jako před oponou. Naší povinností je uvést pořádek do svých mravů, a ne do knih, které spisujeme, a dosahovat nikoliv vítězných bitev a územních výbojů, nýbrž harmonie a klidu ve svém chování. Naším velikým a slavným vrcholným dílem je vhodně žít. Všechny ostatní věci, kralování, hromadění bohatství, budování, jsou nanejvýš dodatky a drobné prostředky tohoto díla hlavního...

Oddech a snadná nenucenost je po mém zdání duši silné a vznešené dokonale ke cti. a svědčí jí lépe než opak. Epaminondas naprosto neměl za to, že by mohlo být na škodu cti, které nabyl svými slavnými vítězstvími, a dokonalé mravní bezúhonnosti, která ho vyznačovala, účastnil-li se tanců jinochů svého města, jejich zpěvů, hudby a věnoval-li těmto věcem pozornost...

A neznám pozoruhodnější věci u Sokrata, než že si při svém staří najde čas, aby se dal cvičit v tanci a nástrojové hudbě, a za mrhání časem to nepokládá. Celá řecká armáda byla svědkem, jak zůstává stát po celý den a noc u vytržení,

překvapen a unesen nějakou hlubokou myšlenkou. Ale viděla také, jak první ze všech běží na pomoc Alkibiádovi, napadeného nepřáteli, kryje ho vlastním tělem a vyprošťuje ho mečem z vřavy, a jak první ze všeho aténského lidu, pobouřen spolu s ostatními hanebnou podívanou, nabízí svou pomoc Therameni, kterého třicet tyranů dává svými pochopy odvádět na smrt; a třebaže za ním šli pouze dva lidé, vzdal se tohoto smělého podniku teprve na pokárání samotného Theramena. Bylo lze ho spatřit v bitvě u Délu, jak zdvihá a zachraňuje Xenofonta, kterého svrhli s koně. Bylo lze ho vidět, jak znovu a znovu kráčí do války, chodí bosky po ledě, nosí tyž oděv v zimě i v létě., předstihuje všechny své druhy odolností v námaze, jí naprosto stejně na hostinách jako u denního stolu. Po sedmadvacet let ho bylo vidět, jak snáší s touž tváříd hlad, chudobu, neposlušnost svých dětí, drápy své ženy; a nakonec i pomluvu, tyranii, vězení, pouta a jed. Avšak jestliže ho někdo pozval z přátelské slušnosti, aby se s ním o závod napil, pak si tento muž odnášel také toto vítězství; a nepřičilo se mu dokonce ani hrát si s dětmi o oříšky a jezdit s nimi na dřevěném koni; a vedl si přitom nenuceně... Máme důvody, abychom Sokratovu osobnost slavili jako obraz všech druhů a forem dokonalosti, a měli bychom to opakovat při každé příležitosti. Naprosto plných a čirých příkladných životů je velmi málo a naši výchovu poškozují, jsou-li nám den za dnem nabízeny vzory omezené a kulhavé, vhodné nanejvýš jediným rysem, které nás spíše srážejí a spíš pokřivují než napřimují...

Velikost duše nezáleží ani tak v tom, aby usilovně spěla vzhůru a vpřed, jako v tom, aby se uměla omezit a zavést v sobě řád. Veliká duše pokládá za veliké vše, co je dostatečné, a projevuje svou vysokomyslnost tím, že dává přednost věcem středním před vynikajícími. Nic není tak krásné a oprávněné jako dobře plnit svůj úkon člověcký, a plnit jej, jak plněn má být; a není vědy tak nesnadné jako umět dobře a přirozeně prožít tento život; a nejzkázonosnější z našich nemocí je opovrhovat naší lidskou povahou. Kdo chce svou duši nadnést, ať si to jen směle činí, dokáže-li to, ale tehdy, až se tělu povede zle, aby s duše sňal břemeno této nákazy; jindy však naopak ať stojí duše tělu po boku a pomáhá mu a neodmítá se účastnit jeho přirozených rozkoší a manželsky si v nich libovat, vnášejíc do nich, je-li moudřejší, umírněnost, aby se nezdrženlivostí nezvrhli v zošklivění. Nestřídmost je hrobem rozkoše, střídmost však není jejím nepřitelem: je jejím kořením...

Přesvědčte se a dejte si jednou vyložit titěrnosti a výmysly, které si ten či onen nasazuje do hlavy, pro něž zapomíná na řádné jídlo a lituje času, který tráví u stolu., zjistíte, že na vašem stole není pokrmu tak nemastného a neslaného, jako ta jeho slavná rozkoš duchovní...

Šetřme svým časem, i tak ho mnoho prozahálíme a špatně upotřebíme. Co nám ho zbude, obyčejně našemu duchu k splnění jeho práce nestačí, natož aby se ještě v té krátké době, kdy má splnit svůj nutný úkol, odlučoval od těla. Lidé se chtějí povznést nad sebe samé a uniknout lidskosti. To je bláznovství: místo aby se proměňovali v anděly, mění se ve zvířata., místo aby se povznášeli, hrouť se a klesají. Podobné transcendenční rozmary mě děsí, zrovna tak jako všechny pyšné a nepřístupné vrcholy; a nic mě na Sokratově životě tolik netlačí v žaludku jako ta jeho vytržení a řeči o daimónovi, nic mi v Platónovi nepřipadá lidštější než to, proč ho nazýváme božským. A mezi vědami mi nejpozemštější a nejpřízemnější připadají ty, které vyšplhaly nejvýš. A v Alexandrově životě nenalézám nic tak dokonale nízkého, nic tak smrtelnického jako ty jeho fantazie o jeho nesmrtelné povaze. Filótas ho ve své odpovědi zábavně rýpl; blahopřál mu dopisem k věšteckému výroku Jupitera Hamona, který Alexandra povýšil mezi bohy: „Vzhledem k tobě mě to velmi těší, ale k politování jsou věru lidé, kteří budou musít žít s člověkem, jenž překonává lidskou míru a není jí spokojen, a kteří ho budou musít poslouchat.“ Mému rozumu se zamlouvá ušlechtilý nápis, kterým ctili Atéňané Pompeia, když vstupoval do jejich města: „Bohem jsi do té míry, v níž vyznáváš svou lidskost. "

Absolutní dokonalostí, a dokonalostí právě jakoby božskou, je umět se naprosto beze zbytku těšit ze své podstaty. Bažíme po jiných údělech, protože nevíme, jak požívat vlastního, a namáháme se vyjít ze svých mezí, protože nevíme, jak si v nich vést. Avšak nadarmo si stoupáme na chůdy, vždyť i na chůdách musíme chodit vlastníma nohama. A i když sedíme na nejvyšším trůně světa, sedíme na něm jen vlastním zadkem.